

اتنوبوتانی گیاهان دارویی شمال شرق استان خوزستان

حامد خدایاری^{۱*}، شهریار امانی^۲ و حمزه امیری^۳

^۱استادیار گروه زیست‌شناسی، دانشکده علوم پایه، دانشگاه لرستان، خرم‌آباد، ایران

^۲دانشجوی کارشناسی ارشد، گروه زیست‌شناسی، دانشکده علوم پایه، دانشگاه لرستان، خرم‌آباد، ایران

^۳دانشیار گروه زیست‌شناسی، دانشکده علوم پایه، دانشگاه لرستان، خرم‌آباد، ایران

تاریخ دریافت: ۹۳/۹/۲۷ ؛ تاریخ پذیرش: ۹۳/۱۱/۲۷

چکیده

هدف از این تحقیق، بررسی و پژوهش در مورد اتنوبوتانی گیاهان دارویی مردمان بومی مناطق شمال شرقی استان خوزستان می‌باشد. با استفاده از پرسشنامه، اطلاعات افراد بومی در زمینه استفاده از گیاهان دارویی جمع‌آوری گردید و در فرم‌های مخصوص تدوین شد. تعداد ۱۷۴ گونه گیاه دارویی متعلق به ۶۵ تیره گیاهی، از مناطق مختلف شمال شرق استان (ایذه، باغملک، دهدز، لالی، اندیکا و مسجدسلیمان) جمع‌آوری و شناسایی گردید و نتایج نشان داد که به‌ترتیب: تیره‌های Asteraceae (۲۲ گونه)، Lamiaceae (۲۰ گونه)، Apiaceae (۱۹ گونه) و Fabaceae (۱۶ گونه) گیاهی از بیشترین کاربرد داروسازی برخوردار بودند و بیشترین موارد مصرف به‌ترتیب در زمینه رفع مشکلات گوارشی، تنفسی، سیستم ادراری و کاهش قند و چربی خون مشاهده شد. لذا با توجه به استفاده گسترده از گیاهان دارویی، توسعه طرح‌های اشتغال‌زایی بر مبنای کشت و توسعه گیاهان دارویی سازگار با شرایط اکولوژیکی منطقه، می‌تواند حداکثر بهره‌وری را داشته و راهکاری مناسب برای حفظ خزانه ژنتیکی گیاهی باشد.

واژگان کلیدی: اتنوبوتانی، خوزستان، طب سنتی، گیاهان دارویی

مقدمه

مقدمه
گیاهان همواره نقش مهمی را در درمان و سلامت جوامع بشری ایفا کرده‌اند. اطلاعات مربوط به استفاده از گیاهان دارویی در طول سالیان متمادی از نسلی به نسل دیگر منتقل شده‌اند، اما انتقال این اطلاعات از افراد مسن به افراد جوان ممکن است آن‌ها را دستخوش تغییرات شدیدی کند. بنابراین برای جلوگیری از این مساله، ثبت دانسته‌های این افراد ضروری است. امروزه طب سنتی و اتنوبوتانی دو مقوله مورد توجه در بسیاری از کشورها می‌باشند. علم اتنوبوتانی به مطالعه و بررسی و چگونگی استفاده افراد یک قوم، یک فرهنگ و یا یک ناحیه خاص از گیاهان بومی موجود در آن منطقه می‌پردازد (واژه ethno به معنی قوم و botany به معنی گیاه شناسی می‌باشد (Ghorbani, 2005)). به‌طور کلی می‌توان گفت اتنوبوتانی، مطالعه روابط و کنش‌های متقابل بین گیاهان و انسان است که لازمه آن داشتن دانش گیاه شناسی و مردم شناسی می‌باشد (Ghandi et al., 2011).

مقدمه
گیاهان همواره نقش مهمی را در درمان و سلامت جوامع بشری ایفا کرده‌اند. اطلاعات مربوط به استفاده از گیاهان دارویی در طول سالیان متمادی از نسلی به نسل دیگر منتقل شده‌اند، اما انتقال این اطلاعات از افراد مسن به افراد جوان ممکن است آن‌ها را دستخوش تغییرات شدیدی کند. بنابراین برای جلوگیری از این مساله، ثبت دانسته‌های این افراد ضروری است. امروزه طب سنتی و اتنوبوتانی دو مقوله مورد توجه در بسیاری از کشورها می‌باشند. علم اتنوبوتانی به مطالعه و بررسی و چگونگی استفاده افراد یک قوم، یک فرهنگ و یا یک ناحیه خاص از گیاهان بومی موجود در آن منطقه می‌پردازد (واژه ethno به معنی قوم و botany به معنی گیاه شناسی می‌باشد (Ghorbani, 2005)). به‌طور کلی می‌توان گفت اتنوبوتانی، مطالعه روابط و کنش‌های متقابل بین گیاهان و انسان است که لازمه آن داشتن دانش گیاه شناسی و مردم شناسی می‌باشد (Ghandi et al., 2011).

کشور ما به علت وجود اقلیم‌های متفاوت، پستی و بلندی‌های متفاوت در نقاط گوناگون، اکوسیستم‌های مختلف و پوشش گیاهی متفاوتی را در خود پرورش داده است. با وجود استفاده روز افزون دنیای امروزی به داروهای جدید و طبیعی و با توجه به صنعتی شدن این بخش لازم است که با توجه به فلور گیاهی کشورمان و اطلاعات محلی و بومی در مناطق مختلف، مطالعاتی انجام پذیرد (Mozaffarian, 2007).

بشر برای رفع آلام و امراض، با خواص گیاهان آشنا شد و آن‌ها را به‌عنوان دردآشنای هزاران سال استفاده نمود. اما در تجربه تلخی که در چند دهه اخیر اتفاق افتاده از گیاهان (به‌عنوان دارو) فاصله گرفته، ولی با عوارض گوناگونی که از مواد صناعی (سنتزی) گریبانگیرش شد، دوباره ناچار به نگرش و گرایش به استفاده از گیاهان به‌عنوان دارو و مواد آرایشی بهداشتی شد. از سویی بسیاری از افراد خواهان دسترسی به اطلاعات صحیح در مورد گیاهان می‌باشند تا بتوانند آن‌ها را برای یک زندگی بهتر مورد استفاده قرار دهند (Salehi Sormaghi, 2009). طی دهه گذشته احیای علاقه بیماران، پزشکان، محققین، دانشمندان، صنعتگران و تجاران به گیاهان دارویی کاملاً مشهود بوده و همین امر دلیل گسترش مطالعات اتنوبوتانی در سراسر جهان می‌باشد. در این زمینه مطالعات زیادی صورت گرفته، به‌ویژه در کشورهای آمریکای جنوبی از جمله برزیل، و کشورهای آسیایی مانند، هند، پاکستان، تایلند حتی کشورهای آفریقایی مانند گینه در

علاوه بر این علاقه به طب سنتی و استفاده از گیاهان دارویی در سالیان اخیر افزایش یافته است. مطالعات اتنوبوتانی منجر به مستند شدن تعدادی از گیاهان مفید، گیاهان دارویی، سمی یا مورد استفاده در غذا می‌گردد. موضوع علم اتنوبوتانی مربوط به استفاده از گیاهان در زندگی مردم یک قوم است. بخش بسیار مهمی از منابع کسب اطلاعات در یک مطالعه اتنوبوتانی مربوط به داده‌های بدست آمده از زندگی طبیعی مردم یک قوم (در مورد نگرش آن‌ها به گیاهان) می‌باشد (Silva and Fernandes, 2010). (Júnior, 2010).

پژوهش اتنوبوتانی، ویژگی‌های اطلاعات سنتی را تدوین می‌کند تا ارزش محلی این اطلاعات به‌صورت استفاده منطقی از منابع و حفاظت مؤثر از تنوع زیستی و اطلاعات فرهنگی، تفسیر شود (Hayat

از اهداف عمده این پژوهش، شناخت دقیق گونه‌های گیاهی گیاهی، بررسی اتنوبوتانی، تعیین شکل زیستی بر اساس روش (Raunkiaer, 1934) و پراکنش جغرافیایی گیاهان دارویی در مناطق مورد مطالعه (ایذه، باغملک، دهدز، لالی، اندیکا و مسجد سلیمان) می‌باشد.

مواد و روش‌ها

ویژگی‌های منطقه مورد مطالعه: استان خوزستان با وسعتی معادل ۶۷ میلیون هکتار بین ۴۷ درجه و ۴۱ دقیقه تا ۵۰ درجه و ۴۹ دقیقه طول شرقی و ۲۹ درجه و ۵۸ دقیقه تا ۳۲ درجه عرض شمالی از نصف النهار گرینویچ قرار گرفته است. از شمال با لرستان و اصفهان، از جنوب به خلیج فارس و کشور عراق، از شرق با استان‌های چهارمحال و بختیاری و کهگیلویه و بویراحمد و از غرب با استان ایلام و کشور عراق همسایه است. محدوده منطقه مورد مطالعه شامل شمال شرقی استان خوزستان (حوزه زاگرس) استان خوزستان شامل شهرستان‌های: ایذه، باغملک، لالی، اندیکا و مسجد سلیمان می‌باشد که بیشتر ساکنان آن را قوم لر بختیاری تشکیل می‌دهد (شکل ۱).

آفریقای مرکزی یا در منطقه لائوس و یا حتی در جزیره Dek در ایتویپی و ... اشاره کرد (Ghandi et al., 2011). در استان خوزستان نیز بررسی‌هایی در باره فلور استان خوزستان (Mozaffarian, 1998) و مناطق مختلف از جمله معرفی فلور، شکل زیستی و پراکنش جغرافیایی منطقه علاء و رودزیر با معرفی ۳۸۲ گونه گیاهی (Taghipour et al., 2011) و برآورد ارزش اقتصادی گیاهان دارویی استان توسط Shirinkalam و همکاران (۲۰۱۱) انجام شده است.

به‌طور کلی، شناسایی و معرفی رستنی‌های یک منطقه اهمیت ویژه‌ای دارد که از آن جمله می‌توان امکان دسترسی آسان و سریع به گونه‌های خاص در محل و زمان معین، امکان افزایش تعداد گونه‌های مقاوم و گونه‌های در حال انقراض و کمک به حفظ آنها، شناسایی گیاهان دارویی و استفاده اصولی از آنها و کمک به تعیین پوشش گیاهی کشور نام برد. از سویی با توجه به تنوع آب و هوایی و اقلیمی و توپوگرافیک، استان خوزستان از پوشش گیاهی نسبتاً خوبی برخوردار است که در دوران کوتاهی از سال و از نیمه دوم اسفند تا اواخر خردادماه بروز می‌کند و اغلب به جز گونه‌های معدودی دایمی و درختی و درختچه‌ای به سرعت از بین می‌روند (Taghipour et al., 2011).

شکل ۱. موقعیت منطقه مورد مطالعه در استان خوزستان و ایران

مناطق مورد بررسی از تنوع اقلیمی نسبتاً خوبی برخوردار بوده که بر مبنای روش آمبرژه، اقلیم‌های نیمه خشک و گرم میانی، نیمه مرطوب معتدل، نیمه مرطوب سرد، مرطوب سرد و بالاخره به اقلیم ارتفاعات فوقانی قابل تفکیک است. همچنین بر مبنای تقسیم‌بندی اقلیم‌های حیاتی ایران به مناطق رویشی نیمه استپی گرم، استپی جنگلی یا جنگل‌های خشک و اقلیم ارتفاعات مرتفع (مراع ییلاقی) قابل تفکیک است. به‌طور کلی باتوجه به تنوع آب و هوایی و توپوگرافی، استان خوزستان از پوشش گیاهی نسبتاً خوبی برخوردار است که در دوران کوتاهی از سال و از نیمه دوم اسفند تا اواخر خردادماه بروز می‌کند و اغلب به جز گونه‌های معدودی دائمی و درختی و درختچه‌ای به سرعت از بین می‌روند.

از سویی وجود ریزش‌هایجوی نسبتاً مناسب باعث استقرار گونه‌های گیاهی یکساله و چندساله متنوع‌تر در مناطق شمالی استان خوزستان شده است. ویژگی‌های جغرافیایی، آب و هوایی و اقلیمی و نوع پوشش گیاهی نزدیک و همچنین همسانی شرایط اجتماعی و فرهنگی این مناطق یکی دیگر از دلایل انجام این پژوهش در این مناطق می‌باشد.

روش تحقیق

در ابتدا با بررسی نقشه‌های توپوگرافی و جغرافیایی منطقه و نیز با استفاده از اطلاعات افراد بومی مسیرهای عبور و مرور و عوارض طبیعی مورد شناسایی قرار گرفت و طرح مناسبی برای بررسی‌های میدانی و جمع‌آوری نمونه‌های گیاهی تهیه گردید. همچنین برای گردآوری داده‌ها به روش کتابخانه‌ای از نوع فیش برداری، اینترنت، مطالعات میدانی (مشاهده و مصاحبه)، جمع‌آوری نمونه‌ها به صورت پیمایش میدانی و ترانکست خطی استفاده شد.

پس از بررسی‌های مقدماتی و تعیین حوزه مورد مطالعه و مراجعه به مناطق از قبل مشخص شده، در

مدت زمان مناسب و معین، گیاهان این منطقه جمع‌آوری شدند. پس از جمع‌آوری نمونه‌ها، گونه‌های گیاهی آماده‌سازی و به هرباریوم گروه زیست‌شناسی دانشگاه لرستان انتقال داده شد تا با استفاده از منابع معتبر گیاه‌شناسی از جمله فلور ایران (Rechinger, 1936-2013)، فلور خوزستان (Mozaffarian, 1998)، فلور رنگی قهرمان (Ghahreman, 1980-1999)، فلور ترکیه (Davis, 1964-1984)، گیاهان دارویی (Zargari, 1982-1992)، فرهنگ نام‌های گیاهان ایران (Mozaffarian, 2007) و درختان و درختچه‌های ایران (Mozaffarian, 2003) شناسایی شدند. بدین منظور و در فصول مختلف و مناسب در طی مدت ۲ سال (۱۳۹۱-۱۳۹۳) گیاهان مختلف موجود در این مناطق جمع‌آوری و مورد شناسایی و مطالعه قرار گرفتند. همچنین مصارف سنتی و محلی گیاهان جمع‌آوری شده از طریق مصاحبه حضوری با افراد بومی و آگاه مورد پرسش قرار گرفت.

در این بخش (مطالعات اتنوبوتانی)، مردم می‌توانند یک منبع اطلاعاتی مهم برای بدست آوردن اطلاعات در مورد گیاهان منطقه بخصوص گیاهان دارویی و درمانی باشند. بدین صورت ضمن تماس با افراد آگاه و آشنا به اقلیم، عطاری‌های محلی و مردم منطقه شمال‌شرق خوزستان که اکثریت قریب به اتفاق ساکنان آن را قوم لر بختیاری تشکیل می‌دهند و آشنایی بیشتری نسبت به گیاهان دارویی و روش‌های سنتی درمانی با گیاهان منطقه دارند، اقدام گردید. سپس با یافتن این افراد کلیدی و آگاه، ضمن مصاحبه حضوری با آنان، اطلاعات مورد نظر در رابطه با گیاهان دارویی بدست آمد. در ادامه اطلاعات دارویی ساکنین بومی مطلع و افراد سالخورده و آگاه منطقه، با تهیه پرسش‌نامه‌هایی مطابق جدول شماره ۱ ثبت و تکمیل گردید. این پرسش‌نامه‌ها شامل بخش‌هایی جهت گردآوری اطلاعات محلی در مورد نحوه استفاده، زمان

جمع‌آوری، نحوه جمع‌آوری و خواص دارویی گیاهان مشخص شد که تیره‌های Asteraceae (Compositae) با ۲۲ گونه، Lamiaceae با ۲۰ گونه، Apiaceae با ۱۹ گونه می‌باشد.

و Fabaceae با ۱۶ گونه گیاهی دارای بیشترین کاربرد می‌باشند (جدول ۱).

نتایج

به‌طور کلی در این پژوهش، ۱۷۴ گونه گیاهی دارویی متعلق به ۶۵ تیره گیاهی شناسایی و جمع‌آوری شد و

جدول ۱. اتنوفارماکولوژی گیاهان دارویی منطقه مورد مطالعه.

نام تیره	نام علمی	نام فارسی	نام محلی	بخش مورد استفاده	کاربرد و مصرف دارویی
Amaranthaceae	<i>Amaranthus paniculatus</i> L.	تاج خروس	تاج خروس	گل، برگ	درمان زخم معده و اسهال
Amaranthaceae	<i>Beta vulgaris</i> L.	چغندر	چغندر	برگ	ملین و ضد بیوست، درمان زخم‌ها و تاول‌ها
Amaryllidaceae	<i>Allium cepa</i> L.	پیاز	پیاز	پیاز	برگ داغ شده پیاز برای گل مژه، دندان درد، گذاشتن بر نیش زنبور، درمان سنگ کلیه
Amaryllidaceae	<i>Allium austroiranicum</i>	لیپو	لیپو	ساقه	طبع ساز و روان کننده، خنک کننده
Amaryllidaceae	<i>Allium Akaka</i> S.G.Gmel.	تره کوهی	تره کوهی	تمام اندام گیاه	ضدسرفه، ضد عفونی کننده دستگاه گوارش، مدر، مفید برای رماتیسم و بیماری‌های کبدی
Amaryllidaceae	<i>Allium haemanthoides</i>	بن سرخ	بسور	برگ	درمان دردهای کلیوی، سینه‌درد و گلو درد
Anacardiaceae	<i>Pistacia khinjuk</i> Stocks.	خنجوک	کله خنگ	میوه	از میوه برای سبک شدن معده و ضد نفخ
Apiaceae	<i>Ammi visnaga</i> (L.) Lam.	خلال دندان	خلال دندان	سرشاخه گلدار	اشتها آور، باد شکن، درمان ورم لته، نیرو دهنده و مقوی و هضم کننده غذا
Apiaceae	<i>Anethum graveolens</i> L.	شوید	شوید	برگ و دانه	ضد چربی خون، ضد نفخ و تقویت معده
Apiaceae	<i>Anthriscus sylvestris</i>	جعفری وحشی	جنجیل، ریشه کوه	برگ و ریشه	درمان معده درد و چربی خون، مقوی معده
Apiaceae	<i>Bunium persicum</i>	زیره کوهی	زیره	میوه	ضد نفخ، قابض، درمان اسهال
Apiaceae	<i>Daucus carota</i> L.	هویج	هویج	میوه	دفع کرم و رفع بیوست، اشتها آور و مدر
Apiaceae	<i>Dorema ammoniacum</i>	وشاع	وشاع	رزین	ضدسرفه، ضد کرم
Apiaceae	<i>Ferula assa-foetida</i> L.	آنغوزه	آنغوزه	رزین، ریشه	ضد کرم، ضد تشنج، ضد آسم و سرفه
Apiaceae	<i>Ferula gumosa</i> Boiss.	باریجه	باریجه	رزین	ضد تشنج، ضد درد معده، مقوی معده
Apiaceae	<i>Ferula macrocolea</i> Boiss.	چویل	چویل	برگ و ساقه	ضد حالت تهوع، رفع ترش شدن معده
Apiaceae	<i>Foeniculum vulgare</i> Miller.	رازبانه	رازبانه	میوه، شاخه و برگ	رفع دل پیچه و درمان درد شکم، بر طرف کننده حالت تهوع، افزایش شیردهی زنان
Apiaceae	<i>Heracleum persicum</i> Desf.ex Fischer.	گلپر	گلپر	میوه و برگ	دل ، درمان دل دردو دل پیچه و اسهال، ضد تشنج و درد، هضم آسان و آرامبخش
Apiaceae	<i>Kelussia odoratissima</i> Mozaff.	کرفس کوهی	کلوس کوهی	تمام اندام گیاه	درمان زخم معده، ضد قند، درد و سرفه و التهاب، آرامبخش
Apiaceae	<i>Oliveria decumbens</i> Vent.	تیغینک	تیغینک	گل	مسکن درد معده، درمان سرماخوردگی

Apiaceae	<i>Petroselinum crispum</i>	جعفری	جعفری	میوه، برگ	درمان بوی بد دهان و معده، کلیه درد، ضد نفخ، ریشه آن مفید برای سنگ کلیه
Apiaceae	<i>Pimpinella anisum</i>	انیسون	انیسون	میوه	ضدنفخ و آرام بخش، ضدانگل
Apiaceae	<i>Prangus ferulacea</i>	جاشیر	جو شیر	گل، برگ	درمان دل پیچه، باد شکن
Apiaceae	<i>Smyrniun cordifolium</i> Boiss.	آب اندول	آوندول	ساقه	تب بر، درمان مثنانه و کلیه، ضد کرم دندان
Apiaceae	<i>Trachyspermum copticum</i> L.	زنیان	زنیان	میوه، دانه	ضدتھوع و آرامبخش، ضدنفخ، ضد کرم
Apiaceae	<i>Angelica archangelica</i> L.	بابونه	بووینه	گل	تب بر، ضد تشنج، مقوی معده، اشتها آور
Apocynacea	<i>Nerium indicum</i> Mill.	خرزهره	خر زهله	برگ	از عصاره آن در درمان بیماری های پوستی
Arecaceae	<i>phoneix dactylifera</i> L.	خرما	خرما	میوه	سرما خوردگی، ضداسهال، مقوی بدن
Asparagaceae	<i>Ornithogalum persicum</i>	مولیر	مل ملیاس	برگ، ساقه	ضد نفخ و روان کننده معده، سرماخوردگی
Asteraceae	<i>Achillea millefolium</i> L.	بومادران	برنجاسف، برنجاس	سرشاخه گلدان	تب بر، رفع دل پیچه، درمان اسهال، رفع حالت تهوع، ضد نفخ، تب بر و ضد باکتری
Asteraceae	<i>Anthemis cotula</i> L.	بابونه بهاره	بووینه بهاره	سرشاخه گلدان	ضد عفونی و شستشوی زخم ها، رفع ورم چشم و گلو، رفع دل پیچه کودکان
Asteraceae	<i>Arctium lappa</i> L.	بابا آدم	بابا آدم	برگ، ریشه	ریشه آن ضد میکروب، ضد تومور، ضد تب، ادرار آور، کاهش دهنده قند خون
Asteraceae	<i>Artemisia annua</i> L.	گند جارو	بو گندو	برگ	ضد مسمومیت ضد دل درد و ضدتھوع
Asteraceae	<i>Artemisia maritime</i> L.	درمنه	درمه	سرشاخه گلدان	درمان عفونت های پوستی، دفع کرم، اثر ضد نفخ، ضد سرفه و ضد عفونی کننده دارد
Asteraceae	<i>Artemisia sieberi</i> Besser.	درمنه دشتی	درمه	برگ، بذر	ضد کرم، ضد عفونی کننده
Asteraceae	<i>Bellis annua</i> L.	مینای چمنی	گل مینا	گل	ضد کرم، باد شکن، مدر
Asteraceae	<i>Calendula officinalis</i> L.	همیشه بهار	گل زرد	گل	ضد عفونی کننده، ضد انگل و ضدتھوع
Asteraceae	<i>Carthamus tinctorius</i> L.	گلرنگ	خار زرد	گل ها	ملین و خلط آور، تسکین دهنده سرفه، ترمیم کننده زخم ها
Asteraceae	<i>Centurea depressa</i>	گل گندم	گل گندم	ساقه	ضد سرفه، مقوی و آرام بخش، تب بر، ضداالتهاب
Asteraceae	<i>Chrysanthemum coronarium</i> L.	داوودی	داوودی	برگ و گل	ضداالتهاب پوستی
Asteraceae	<i>Cichorium intybus</i>	کاسنی	کاسنی	گل، ریشه	مقوی معده، اشتها آور، درمان ورم لته
Asteraceae	<i>Cnicus benedictus</i> L.	خار مقدس	خار مقدس	میوه، دانه	افزایش شیردهی در زنان، درمان اختلالات کبدی
Asteraceae	<i>Echinops persicus</i> Stevenex DC.	شکر تیغال	غجروشک	میوه و دانه	درمان زخم ها و اختلالات گوارشی، دانه آن ضد چربی
Asteraceae	<i>Gundelia tourneforti</i> L.	کنگر	کنگر	ساقه	دفع انگل، کاهش چربی خون، تب بر، دفع سنگ کلیه
Asteraceae	<i>Helianthus annus</i> L.	آفتابگردان	آفتابگردان	مغز ساقه، بذر	در درمان یبوست، سنگ کلیه، از مغز ساقه برای التیام زخم
Asteraceae	<i>Lactuca virosa</i> Habl.	کاهو وحشی	کاهو وحشی	تمام اندام گیاه	تسکین درد معده، خون ساز، آرام بخش

Asteraceae	<i>Matricaria recutita</i> L.	بابونه	بووینه	گل	تقویت مو و پوست، جوشانده برای دل درد، تب بر، درمان التهابات پوستی
Asteraceae	<i>Silybum marianum</i> L. Gaertn.	خار مریم	ماری تیغال	میوه، ریشه	پایش آوردن فشار خون، درمان بیماری‌های کبدی، کاهش چربی خون، ضد سم برای بدن
Asteraceae	<i>Tanacetum parthenium</i> L. Sch. Bip.	مخلصه	بابونه گاوی	گل	ضدالتهاب و ضد نفخ، تقویت موی سر، درمان قاعدگی
Asteraceae	<i>Taraxacum officinale</i> L. Weber ex F.H. Wigg	گل قاصدک	قاصدک	گل	مقوی برای معده، از ریشه آن در درمان نیش عقرب، مار، درمان ناراحتی کبد
Asteraceae	<i>Tragopogon aureus</i> Boiss.	شنگ	شنگ	میوه، برگ	پایین آوردن چربی خون و تنظیم فشار خون
Berberidaceae	<i>Berberis vulgaris</i> L.	زرشک	زرشک	میوه	تقویت معده و دستگاه گوارشی، برطرف کردن سوزش ادرار کودکان، درمان اسهال
Biebersteiniaceae	<i>Biebersteinia multifida</i> DC.	بهمن پیچ	بهمن پیچ	میوه	استفاده جهت رفع دل پیچه، رفع عفونت ریه، افزایش اشتها
Boraginaceae	<i>Cordia myxa</i> L.	سپستان	سپستون	میوه	خلط آور و رفع گرفتگی صدا، پوست آن قابض
Boraginaceae	<i>Echium amoenum</i> Fisch. & Mey.	گاوزبان	زونگه	گل	ضد تپش قلب، آرامبخش، مدر، ضد سرفه
Brassicaceae	<i>Brassica napus</i> L.	شلغم	شلغم	بذر، ریشه	خلط آور، ضد سرفه، آرامبخش، کاهش قند خون، درمان جوش، اشتها آور و مقوی بدن
Brassicaceae	<i>Descurainia sophia</i>	خاکشی	خاکشیر	دانه	ضد اسهال، دفع انگل، مدر، دفع سنگ کلیه
Brassicaceae	<i>Eruca sativa</i> Mill.	منداب	منداب	بذر	مسهل قوی، مقوی معده، ضد کرم
Brassicaceae	<i>Nasturtium officinale</i> L. R.Br.	علف چشمه	آب تره	ساقه	مقوی معده، مدر، اشتها آور، تب بر، ضد کرم
Brassicaceae	<i>Lepidium sativum</i>	ترتیزک	ترشاهی	بذر، برگ	اشتها آور، مدر، تصفیه خون
Brassicaceae	<i>Sinaps alba</i> L.	خردل سفید	خردل	دانه	درمان یبوست، خاصیت مدر
Brassicaceae	<i>Sinaps nigra</i> L.	خردل سیاه	خردل	دانه	درمان یبوست، تقویت معده، افزایش اشتها
Brassicaceae	<i>Raphanus sativus</i> L.	ترب	ترب	ریشه غده‌ای	درمان سرفه و درمان سنگ کلیه، هضم آسان غذا، ضد نفخ
Burseraceae	<i>Boswellia papyrifera</i>	کندر	کندر	رزین	ضد اسید معده، خوشبو کننده دهان، تقویت حافظه
Cannabaceae	<i>Humulus lupulus</i>	رازک	رازک	گل آذین	آرام بخش، تقویت معده، ضد عفونی کننده
Capparidaceae	<i>Capparis spinosa</i>	لگجی	علف مار	برگ و میوه	ضد عفونی کننده و ضد میکروب
Caprifoliaceae	<i>Lonicera nummulariifolia</i>	شن	شن	برگ	ضد عفونی کردن و شستشوی زخم‌ها
Caprifoliaceae	<i>Valeriana sisymbriifolia</i>	سنبل الطیب	سنبل الطیب	ریشه و ریزوم	تب بر، ضد نفخ، ضد کرم، رفع سکسکه، رفع درد معده، رفع حالت تهوع، التیام زخم‌ها
Caryophyllaceae	<i>Acanthophyllum khuzistanicum</i>	چوبک	میخک	ریشه	پوست ریشه آن اثر ملین دارد
Caryophyllaceae	<i>Dianthus crinitus</i> Sm.	میخک	میخک	گل	رفع درد دندان و گوش، مقوی معده، تب بر، در رفع تنگی نفس مفید است
Chenopodiaceae	<i>Spinaci oleracea</i> L.	اسفناج	اسفناج	برگ	تمیز کردن دستگاه گوارشی بخصوص روده‌ها، تقویت قوای جسمی و عصب

Convolvulaceae	<i>Convolvulus arvensis</i> L.	پیچک	پیچک	تمام اندامها	ضدیبوست و مسهل قوی
Cruciferae	<i>Alyssum campestre</i> L.	قدومه	قدومه	دانه	ضد سرفه و خلط آور
Cucurbitaceae	<i>Citrulluscolocynthis</i>	هندوانه	خیار گرگ	میوه، دانه	رفع ناراحتی پوستی، ضد قند، مسهل قوی، درمان باد معده و روده
Cyperaceae	<i>Cyperus rotundus</i> L.	اویار سلام	اویار سلام	ریزوم	نیرو دهنده و مقوی معده
Elaeagnaceae	<i>Elaeagnus angustifolia</i> L.	سنجد	سنجد	میوه	از پودر آن در درمان اسهال، خاصیت ضد التهابی، ضد تب و درد، مقوی معده
Euphorbiaceae	<i>Euphorbia helioscopia</i> L.	فرفیون	شیر شیره	شیرابه	برای درمان میخچه و زگیل، مسهل قوی
Fagaceae	<i>Quercus brantii</i> Lindl.	بلوط	بلی	میوه، پوست میوه	از پوست آن برای تقویت معده، از مغز میوه در درمان اسهال، شیره آن ضد سرفه
Hypericaceae	<i>Hypericum perforatum</i> L.	گل راعی	علف چای	اندام هوایی	هضم کننده غذا، مسکن، قابض
Iridaceae	<i>Irishymenospata</i>	زنبق وحشی	زنبق	گل	دفع کرم، خلط آور، مدر قوی
Lamiaceae	<i>Hyssopus officinale</i> L.	زوفا	زوفا	سرشاخه	ضد سرفه، تقویت معده، ضد نفخ، درمان تب خال، افزایش اشتها و رفع کم خونی
Lamiaceae	<i>Lallementia iberica</i> L.	بالنگ	بالنگو	میوه، دانه	ضد سرفه، خلط آور، نرم کننده سینه
Lamiaceae	<i>Lavandula angustifolia</i> mill.	اسطوخودوس	اسطو خودوس	گل، ساقه، بذر	درمان بیماری کبدی، تصفیه خون، مقوی معده، ضد کرم، درمان سرفه، آرامبخش
Lamiaceae	<i>Melissa officinalis</i> L.	بادرنجبویه	بادرنجبویه	برگ و ساقه	آرام بخش و نشاط آور، مقوی معده
Lamiaceae	<i>Mentha longifolia</i> L.	پونه	پیدن	برگ، ساقه، گل	آرام بخش و ضد نفخ، تقویت معده
Lamiaceae	<i>Nepeta persica</i> Boiss.	پونه کوهی	پیدن کوهی	ساقه برگ،	مصرف خوراکی، خوشبو کننده معده و دهان
Lamiaceae	<i>Ocimum basilicum</i> L.	ریحان	ریحون	اندام هوایی، بذر	خنک کننده، درمان التهاب زخم دهان، کاهش تب، مدر، ضد نفخ، رفع دل درد
Lamiaceae	<i>Organumvulgare</i> L.	مرزنگوش	مرزجوش	اندام هوایی	ضد عفونی کننده، ضد اسهال، مقوی معده، مسکن
Lamiaceae	<i>Phlomis olivieri</i> Benth.	بوفت	بله گوش	گل	رفع دل پیچه، درمان سرماخوردگی
Lamiaceae	<i>Salvia hydrangea</i> DC. Ex Benth.	اروانه	گل ارون	اندام هوایی	جوشانده آن رافع سرما خوردگی
Lamiaceae	<i>Salvia officinalis</i> L.	مریم گلی	چیلاور	برگ، میوه	درمان درد چشم و شستشوی آن، کاهش دهنده قند خون، ضد نفخ
Lamiaceae	<i>Satureja khuzistanica</i> Jamzad.	مرزه خوزستانی	مرزه	سر شاخه	ضد سرما خوردگی، ضد عفونی کننده، درمان سنگ های مجاری ادراری، بادشکن، رفع اسهال
Lamiaceae	<i>Scutellaria lateviflora</i> L.	فرنجمشک	وارنگ بو	دانه	درمان اختلالات بی خوابی، بادشکن مقوی معده و آرام بخش، ضد نفخ
Lamiaceae	<i>Stachis lavandulifolia</i> L.	چای کوهی	گلو فته کوهی	برگ و سر شاخه	اشتها آور، خلط آور، درمان سرماخوردگی، اسهال و بیماری های عفونی
Lamiaceae	<i>Stachys inflata</i> Benth.	گوش بره	سنبله، اولیله	سر شاخه	درمان بیماری های عفونی، اشتها آور، مقوی معده
Lamiaceae	<i>Teucrium polium</i> L.	مریم نخودی	حلیپه، چز	اندام هوایی	ضد عفونی زخم، ضد قند خون، دندان درد و تقویت دستگاه گوارشی

Lamiaceae	<i>Thymus serpyllum</i> L.	آویشن کوهی	اوریشم، گلوفته	اندام هوایی	تسکین سرفه، خلط آور، مقوی معده، درمان سرماخوردگی
Lamiaceae	<i>Thymus vulgaris</i> L.	آویشن	اوریشم، گلوفته	اندام هوایی	در معده وروده درمان سرماخوردگی، ضدسرفه و خلط آور
Lamiaceae	<i>Zataria multiflora</i> Boiss.	آویشن شیرازی،	ازکند، اوریشم	اندام هوایی	درمان سرما خوردگی، دل درد، مسکن درد کمر
Lamiaceae	<i>Ziziphora tenuior</i> L.	کاکوتی	کاکوتی	اندام هوایی	ضد تهوع و دل درد و مسکن، تقویت دستگاه گوارش، ضد باکتری، خلط آور و ضد سرفه
Lauraceae	<i>Laurus nobilis</i> L.	برگ بو	برگ بو	برگ	درمان عفونت روده ای، هضم آسان غذا، ضد نفخ، درمان بی اشتهاپی
Liliaceae	<i>Fritillaria imperialis</i> L.	لاله واژگون	گل ننگین، اشک مریم	میوه، پیاز	رفع دل پیچه، درمان کردن دمل های پوستی، درد دندان، تسکین درد زایمان در زنان
Linaceae	<i>Linum usitatissimum</i> L.	کتان	کتون	دانه	ملین و درمان یبوست، دم کرده تخم آن در درمان زخم معده، ورم مثانه و سنگ کلیه
Lythraceae	<i>Punica granatum</i> L.	انار	انار	پوست، برگ، میوه	از قسمت داخلی پوست برای زخم معده، دانه خشک شده در رفع مسمومیت
Malvaceae	<i>Alcea biennis</i> Winterl.	ختمی،	تولگا، گل هیرو	گل، ریشه	درمان سرماخوردگی، حالت تهوع، سرفه های خشک، درمان ناراحتی های ادراری
Malvaceae	<i>Malva sylvestris</i> L.	پنیرک	توله	گل، میوه، برگ	سرما خوردگی، ضد عفونی و ضد آسم، درمان عفونت کلیه و مثانه
Moraceae	<i>Ficus carica</i> L.	انجیر	انجیر	میوه، شیرابه	ملین، تقویت معده قبل از صبحانه، ادرار آور، رفع یبوست، از شیر در رفع زگیل
Moraceae	<i>Morus alba</i> L.	توت سفید	تیت	میوه	ملین، استفاده برای افراد دیابتی
Myrtaceae	<i>Myrtus communis</i> L.	مورد	مورت	برگ	درمان سرماخوردگی، تقویت موی سر، رفع بیماری های تنفسی مثل آسم و سرفه
Nitrariaceae	<i>Peganum harmala</i> L.	اسپند	دینشت، اسفند	بذر، میوه	ضد نفخ و آرام بخش، ضد کرم و ضد عفونی کردن محیط و چشم زخم، درمان دمل
Oleaceae	<i>Olea europaea</i> L.	زیتون	زیتون	برگ، میوه	درمان سوختگی و رفع گرمزدگی، برگ آن پایین آورنده فشار خون
Orchidaceae	<i>Orchis latifolia</i> L.	ثعلب	ثعلب	غده	درمان سرفه های شدید، خلط آور و نرم کننده سینه، تقویت قوای جنسی
Papaveraceae	<i>Fumaria parviflora</i> Lam.	شاتره	شاتره	اندام هوایی	نرم کننده سینه و قابض، ضد عفونی کننده دستگاه گوارشی، آرام بخش و مقوی معده
Papaveraceae	<i>Papaver rhoeas</i> L.	شقایق	گل سرخ	گل	خلط آور، ضد سرفه، آرام بخش
Papilionacea	<i>Cercis siliquastrum</i> L.	ارغوان	ارغون	پوست تنه	پوست آن اثر قابض دارد
Papilionacea	<i>Parkinsonia aculeate</i> L.	درخت بابل	درخت بابل	گل و برگ	تب بر و ضد درد عقرب، ضد عفونی کننده
Papilionacea	<i>Alhagi pseudalhagi</i>	ترنجبین	خارشتر	مان	دفع سنگ کلیه، ملین و مسهل، در تسکین سرفه و درد سینه
Papilionacea	<i>Astragalus adscendens</i> Boiss. & Hausskn.	گر خوانسار	گزانگبین	مان	جهت بند آوردن اسهال و اسهال خونی، ملین و نرم کننده سینه، درمان سوختگی ها از خاکستر

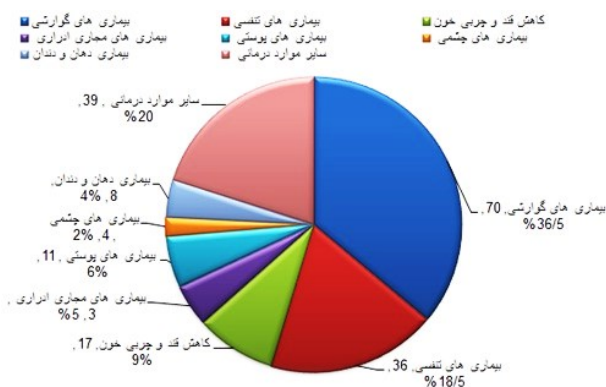
Papilionaceae	<i>Astragalus fasciculifolius</i> Boiss.	گینجه	گینه	میوه، دانه، برگ	برای درمان دردچشم و شستشوی آن
Papilionaceae	<i>Astragalus gossypinus</i> Fisch.	کتیرا	کتیرا	صمغ	ملین و در درمان پیوست، مسهل و در درمان سرفه و گرفتگی صدا،
Papilionaceae	<i>Astragalus hamosus</i> L.	ناخنک	نخود خله	میوه	سنگ کلیه و مثانه، تب بر و مقوی معده مخلوط با صمغ بادام (زدو) برای تسکین دندان درد، درمان اسهال، دم کرده گل آن ضد تشنج و دفع کننده سنگ کلیه
Papilionaceae	<i>Faba vulgaris</i> Moenchris.	باقلا	باقله	برگ، بذر	درمان ناراحتی‌های گوارشی و زخم معده
Papilionaceae	<i>Glycyrrhiza glabra</i> L.	شیرین بیان	شیرین بیان	ریشه، برگ، ساقه، برگ، دانه	ملین، دم کرده برگ در درمان اسهال، برگ‌های له شده در ترمیم زخم‌ها
Papilionaceae	<i>Medicago sativa</i> L.	یونجه	یونجه	دانه	درمان و بهبود زخم‌ها
Papilionaceae	<i>Prosopis farcta</i> Banks & Solaud.	کهور	جغجغه	دانه	کاهش فشار خون، ضد قند، تسکین درد زایمان زنان
Papilionaceae	<i>Securigera securidaca</i> Degen & Dorfl.	عدس تلخ	گنده تلخه	بذر	ملین، مدر، تسکین بیماری آسم
Papilionaceae	<i>Senna alexandrina</i> Mill.	سنا	سنا	برگ، میوه	بر طرف کننده سرفه و رفع دل پیچه
Papilionaceae	<i>Trifolium pratense</i> L.	شیدر	شیدر	گل، بذر	ضد قند خون و چربی خون
Papilionaceae	<i>Trigonella foenum-graecum</i> L.	شنبلیله	شنبلیله	دانه	رفع مشکلات گوارشی، موثر در گردش جریان خون
Papilionaceae	<i>Vicia sativa</i> L.	ماشک، ماش	ماش، گندی	دانه	آرامبخش، ضدااسپاسم، درمان اختلالات گوارشی
Passifloraceae	<i>Passiflora incarnate</i> L.	گل ساعتی	گل ساعتی	تمام اندام گیاه	نرم کننده معده، درمان گرفتگی صدا، از برگ آن برای تقویت موی سر
Pedaliaceae	<i>Sesamum indicum</i> L.	کنجد	کنجی	دانه	ضد دل درد و سردرد، درمان دل پیچه، سرما خوردگی
Plantaginaceae	<i>Plantago lanceolata</i> L.	کارده	کاردین، هره	برگ	رفع ناراحتی تنفسی، ملین، تب بر، درمان زخم‌های چرکین، نرم کننده سینه
Plantaginaceae	<i>Plantago major</i> L.	بارهنگ	بارهنگ	دانه، برگ	درمان سرما خوردگی، رفع گرمزدگی، ملین، تسهیل کننده عمل هضم
Plantaginaceae	<i>Plantago ovate</i> Forsk.	اسفرزه	اسفرزه	دانه	رفع خستگی و استرس و درمان بی خوابی، مقوی بدن، تسکین درد
Poaceae	<i>Avena sativa</i> L.	جو دوسر	جو درو	بذر	مسکن و آرامبخش
Poaceae	<i>Cymbopogon Olivier</i> Boiss.	پوتار	پوتار	برگ	درمان بیماری‌های کبدی و مثانه، ضد عفونی کننده، خواب‌آور
Poaceae	<i>Cynodon dactylon</i> L.	پنجه مرغی	مرغ، فریز	ریشه	تصفیه کننده خون، خاکستر آن ضد عفونت زخم
Poaceae	<i>Phragmites australis</i>	نی	نگ	برگ	تقویت بینایی، درمان التهاب‌های پوستی، جوش و لک و تقویت موی سر
Polygonaceae	<i>Rheum ribes</i> L.	ریواس	ریواس	میوه، ساقه	

Polygonaceae	<i>Rumex pulcher</i> L.	ترشک	ترشک	ریشه	کاهش فشار خون، ضد اسهال
Portulacaceae	<i>Portulaca oleracea</i> L.	خرغه	پرپین، قلفک	برگ، بذر	رفع تشنگی، خنک کننده، سوختگی و میخچه پا، مدر و ملین
Primulaceae	<i>Angalis arvensis</i> L.	آناغالیس	آناغالیس	تمام گیاه	خلط آور ضد سرفه و مدر
Pteridaceae	<i>Adiantum capillus-veneris</i> L.	پر سیاوشان	سنبل	اندام هوایی	درمان سرما خوردگی، رفع صفرا، مدر، عادت ماهیانه زنان، خلط آور و نرم کننده سینه
Ranunculaceae	<i>Nigella sativa</i> L.	سیاه دانه	سیاه دانه	دانه	ضدسرفه و استفراغ، مدر، افزایش شیر مادر
Ranunculaceae	<i>Ranunculus arvensis</i> L.	گل زرد	گل زرد	گل	ضدقند خون، درمان دل درد
Resedaceae	<i>Reseda lutea</i> L.	ورث	ورث	گل	ضدکرم آسکاریس و کرمک
Rhamnaceae	<i>Paliurus spina-christi</i> Mill.	سیاه تلو	دره	تمام اندامها	درمان عفونت دهان و خونریزی لثه
Rhamnaceae	<i>Ziziphus nummularia</i> Burm.f Wight&Arn.	رملیک	رملیک	میوه	میوه آن قابض و ضدصفرا، برگهای آن برای رفع خارش، جرب، جوش و کورک
Rhamnaceae	<i>Zizyphus spina-christi</i> L. Willd.	سدر	کنار	برگ، میوه	رفع شوره و ریزش موی سر، پودربرگ درمان کننده اسهال
Rosaceae	<i>Amygdalus communis</i> L.	بادام تلخ	ب یم	بذر	درمان سنگ کلیه و مثانه، درمان تنگی نفس و سرفه، رفع بوی بد پا
Rosaceae	<i>Amygdalus scoparia</i> Spach.	ارژن، ارجن	بایم	صمغ	ضد قند، درمان سرفه و تهوع و کسلی، دفع انگل رودهای
Rosaceae	<i>Cerasus mahaleb</i> L.	محلِب	مهلو	میوه	ضد قندخون و سرما خوردگی
Rosaceae	<i>Cotoneaster persicus</i> Pojark.	شیر خشت	شیر خشت	مان	ملین، رفع زردی کودکان و یبوست.
Rosaceae	<i>Crataegus curvisepala</i> Lindm.	زالزالک، سیسه	سیسه	برگ و گل، میوه	درمان بی خوابی، درمان اسهال از میوه آن، افزایش اشتها، تقویت معده و قلب آرامش اعصاب، افزایش ادرار بیماران،
Rosaceae	<i>Pyrus glabra</i> Boiss.	گللابی وحشی	هرمو، انگج	میوه	افزایش نیروی جنسی و جسمی، تقویت عمومی بدن
Rosaceae	<i>Rosa canina</i> L.	نسترن کوهی	تگ	میوه	درمان یبوست، ضدسم مار گزیدگی، رفع خستگی، عفونت کلیه
Rubiaceae	<i>Rubia tinctorum</i> L.	روناس	روناس	ریشه	دفع سنگ کلیه و رفع یبوست، افزایش ترشح شیر، درمان یبوست و بیماریهای پوستی
Rutacea	<i>Citrus bigardia</i> Duh.	بهار نارنج	فاش نارنج	گل	درمان زخم دهان، رفع بی خوابی، ضدافسردگی و استرس
Salicaceae	<i>Salix alba</i> L.	بید	بید	پوست، برگ، میوه	خواباندن بیمار در برگ بید به منظور درمان یرقان، درمان سرماخوردگی، رفع شوره سر
Scrophulariaceae	<i>Verbascum pseudonobile</i> Stoj & Stef.	گل ماهور	گل ماهور	گل	خلط آور، ضد تشنج، تسکین خارش پوست، التیام زخمها
Scrophulariaceae	<i>Verbascum songaricum</i> Schrenk.	بنجه ماری	بنجه ماری	اندام هوایی	درمان نیش زدگی عقرب و مار
Solanaceae	<i>Hyoscyamus orthocarpus</i> Schönb-Tem.	بذرالبنج	بذرالبنج	برگ، بذر	مسکن دردهای ادراری و مثانه و آرام بخش
Solanaceae	<i>Lycopersicum esculentum</i> Mill.	گوجه	گوجه، تماته	میوه، بذر، گل	جوشانده برگ و ساقه در درمان درد دندان، اثر ملین، درمان ورم چشم، دفع سنگ کلیه

Solanaceae	<i>Physalis alkengi</i> L.	عروسک پشت پرده	عروسک پشت پرده	میوه و برگ	عفونت روده و معده دردهای مزمن شکم و کلیوی
Solanaceae	<i>Solanum nigrum</i> L.	تاجریزی	فلفل هوا، پردار	اندام هوایی، میوه	کاهش قند و چربی خون، درمان بیبوست، مسکن و رفع درد دندان، ضد کرم، قابض
Tamaricaceae	<i>Tamarix rosea</i> Bge.	گز	گز	پوست، شیرابه (مان)	شیرابه خاصیت نرم کنندگی سینه، مدر آشته‌آور، درمان زخم‌ها
Ulmaceae	<i>Ulmus minor</i> Mill.	اوجا	گل پردار	پوست	اثر قابض، ضدالتهاب، خلط‌آور، درمان التهاب‌های پوستی، تصفیه‌کننده خون
Urticaceae	<i>Urtiandrum dioica</i> L.	گزنه	گزنه	برگ	ضدقند و چربی خون، ضدآکنه، زگیل تقویت موی سر، ضد کرم، درمان کم خونی
Verbenaceae	<i>Verbena officinalis</i> L.	شاه پسند	شاه پسند	اندام هوایی	قابض، خلط آور، درمان سرما خوردگی، دفع سنگ کلیه و مثانه، تصفیه کننده خون
Verbenaceae	<i>Vitex pseudonegundo</i>	بنگرو	بنگرو	گل، برگ،	درمان نیش زدگی عقرب و مار، بسیار تلخ
Violaceae	<i>Viola tricolor</i> L.	بنفشه سه رنگ	بنفشه	ریشه و برگ	از ریشه در زمستان و برگ در تابستان در درمان بیبوست، سرما خوردگی، تب بر و مدر
Xanthorrhoeaceae	<i>Eremurus persicus</i> (Jaub. & Spach) Boiss.	سریش	چریش، سریش	ریشه، برگ	کم‌اشتهایی، ناراحتی‌های کبد و معده، قاعده آور و درمان ورم بیضه
Zygophyllaceae	<i>Tribulus terrestris</i> L.	خار خسک	خارخسک	میوه	درمان سنگ کلیه، مقوی نیروی جنسی بدن

سرخ (*Allium haemanthoides*) جهت درمان سنگ کلیه، گونه محلب (*Cerasus mahaleb*) جهت کاهش قند خون، گونه بنگرو (*Vitex pseudonegundo*) در درمان نیش زدگی عقرب و تسکین درد بعد از زایمان و قاعدگی در زنان دارای بیشترین کاربرد محلی بودند. نتایج نشان می‌دهد که بیشترین موارد مصرف به ترتیب در زمینه رفع مشکلات گوارشی، تنفسی، کاهش درد سیستم ادراری، کاهش قند و چربی خون، بیماری‌های پوستی، دهان و دندان و بیماری‌های چشمی می‌باشد.

در تیره‌های مورد مطالعه، گونه‌هایی از جمله آلاله (*Ranunculus arvensis* L.) در درمان دیابت، گونه آویشن (*Thymus vulgaris*) در رفع درد معده و سرما خوردگی، گونه تاجریزی (*Solanum nigrum*) در کاهش قند و چربی خون، درمان بیبوست، گونه بلوط (*Quercus brantii*) برای تقویت معده واز مغز میوه در درمان اسهال، گونه مریم گلی (*Salvia officinalis*) برای درمان درد چشم و شستشوی آن، گونه مریم نخودی (*Teucrium polium*) برای شستشوی و ضد عفونی کردن زخم‌ها و کاهش قند خون، گونه بن

شکل ۲. نمودار فراوانی گیاهان دارویی مورد استفاده

مرکزی با ۱۴۴ گونه (Mirdavoodi, 2008)، کردستان با ۱۴۴ گونه (Hooshidari, 2009)، زنجان با ۱۶۳ گونه (Mousavi, 2004)، لرستان با ۱۵۱ گونه (Ahmadi, 2009)، ایلام با ۱۲۲ گونه گیاه دارویی (Ghasemi Pirbalouti, 2013)، منطقه مورد مطالعه ما، تنوع بیشتری را نشان می دهد اما در مقایسه با استان های همدان با ۳۱۵ گونه دارویی (Kalvandi, 2007)، قزوین با ۲۵۰ گونه (Akbariniya, 2001)، دارای تنوع کمتری است. بیشترین موارد مصرف گیاهان دارویی در شرق خوزستان به ترتیب در زمینه رفع مشکلات گوارشی، تنفسی و کاهش درد سیستم ادراری بود که با نتایج Khan و همکاران (۲۰۱۳) در دره ناران در جنوب هیمالایا در پاکستان و همچنین با نتایج Niknejad و همکاران (۲۰۱۴) در منطقه رینه آمل و با گزارش Mosaddegh و همکاران (۲۰۱۲) در استان کهگیلویه و بویراحمد مطابقت دارد.

در تحقیق حاضر، از نظر بخش مورد استفاده، برگ با ۳۶ درصد و پوست گیاه با ۰/۷۵ درصد به ترتیب از بیشترین و کمترین میزان مصرف دارویی برخوردار بوده اند که با نتایج Moshi و همکاران (۲۰۱۲) در منطقه کاگرا در شمال غربی تانزانیا و همچنین با نتایج تحقیق مشابه در منطقه رینه آمل (Niknejad et al., 2014) مشابهت دارد.

بعضی گونه ها که نام آنها در فلور گیاهی استان خوزستان وجود ندارد، که از لحاظ کاربرد دارویی در این مناطق بسیار مهم و با اهمیت بوده است که از آن جمله می توان به گونه هایی نظیر بنجه ماری یا سیزاب (*Verbascum songaricum*)، گینجه یا گون (*Astragalus fasciculifolius*)، بوفت یا گوش بره (*Phlomis olivieri*)، لپو، بنگرو، آلاله یا گل زرد، مرزه خوزستانی (*Satureja khuzistanica*) و... را نام برد. از تعداد گونه های موجود در مناطق مورد مطالعه ۵۶ مورد در حال انقراض و یا در خطر انقراض قرار

از سویی برخی گونه ها نام آنها در فلور گیاهی استان موجود نمی باشد که از لحاظ کاربرد دارویی در این مناطق بسیار مهم و با اهمیت بوده است که از آن جمله می توان به گونه هایی نظیر بنجه ماری یا سیزاب (*Verbascum songaricum*)، گینجه یا گون (*Astragalus fasciculifolius*)، بوفت یا گوش بره (*Phlomis olivieri*)، لپو (*Allium austroiranicum*)، بنگرو، گل زرد یا آلاله، مرزه خوزستانی (*Satureja khuzistanica*) و... را نام برد.

بحث

استفاده از گیاهان دارویی در بسیاری از کشورهای در حال توسعه بستر مناسبی برای حفاظت از سلامت را ایجاد می کند (Farzana et al., 2014). در این تحقیق ۱۷۴ گونه گیاهی دارویی متعلق به ۶۵ تیره گیاهی شناسایی و جمع آوری شد که در مقایسه با مطالعه اتنوبوتانی که توسط Khan و همکاران (۲۰۱۳) در دره ناران در جنوب هیمالایا در پاکستان انجام شده و در آن منطقه، ۱۰۱ گونه دارویی متعلق به ۵۲ تیره گیاهی شناسایی شده است، رقم بالاتری می باشد که نشان دهنده تنوع بالای گیاهان دارویی در شرق خوزستان است. از سوی دیگر تعداد گیاهان دارویی در شرق خوزستان بیشتر از استان مازندران با ۸۵ گونه گیاهی دارویی (Ghelichnia, 2005)، استان کهگیلویه و بویر احمد با ۱۳۸ گونه (Mosaddegh et al., 2012)، استان چهارمحال و بختیاری با ۶۰ گونه (Ghasemi Pirbalouti, 2009)، شهرستان کاشان با ۷۵ گونه (Sajjadi, 2011)، منطقه سیستان با ۳۰ گونه (Iranmanesh et al. 2012) و شهرستان کازرون در استان فارس با ۹۰ گونه (Dolatkhahi, 2014) می باشد. همچنین مقایسه با گونه های دارویی استان بوشهر با ۷۰ گونه (Dolatkhahi and Nabipour, 2013)، هرمزگان با ۱۱۳ گونه (Soltanipour, 2001)،

3. Davis, P.H. (1966-1984). Flora of Turkey. Edinburgh University Press, Edinburgh, Vol. 5, 10.
4. Dolatkahi, M., and Nabipour, I. 2013. Systematically study of medicinal plants in Bushehr province, Southern Iran. Journal of herbal drugs. 3(4): 209-222. (In Persian)
5. Dolatkahi, M., Ghorbani, M., Mehrafarin, A., Amininejad, G. 2014. Ethnobotanical Study of Medicinal Plants in Kazeroon: identification, distribution and traditional uses. Journal of medicinal plants. 11(2): 163-178. (In Persian).
6. Farzana, A.N., Ismat, A.S., and Shamim, S. 2014. Antifungal Activity of Selected Medicinal Plant Extract on Fusarium oxysporum Schlechtthe Causal Agent of Fusarium Wilt Disease in Tomato. American Journal of Plant Sciences. 5: 2665-2671.
7. Ghahreman, A. 1980-1999. Flora of Iran in natural colors. Tehran, Iran. 1240p.
8. Ghandi, A.R., Zolfaghari, B., and Shmashyan, Sh. 2011. Necessity, Importance and Application of Traditional knowledge in Different Ethnicities. Journal of Islamic and Iranian Traditional Medicine. 2(2): 176 -161. (In Persian).
9. Ghasemi Pirbalouti, A. 2009. Medicinal plants used in Chaharmahal and Bakhtyari districts, Iran. Herba Polonica. 55: 69-75.
10. Ghasemi Pirbalouti, A., Momeni, M., and Bahmani, M. 2013. Ethnobotanical study of medicinal plants used by Kurd tribe in dehloran and abdanan districts, Ilam province, Iran. African Journal of Traditional, Complementary and Alternative Medicines. 10:368-385.
11. Ghelichnia, H. 2005. Traditional and public beliefs about medicinal plants province. National conference on stable development of medicinal plants, Mashhad, Pp.:565-566. (In Persian).
12. Ghorbani, A. 2005. Medicinal plants of Torkman Sahra. Research Centre of Ethnobotany and medicinal synonymes. Tehran. (In Persian).
13. Hayat, M.Q., Khan, M. A., Ahmad, M., Shaheen, N., Yasmin, Gh. and Akhter, S. 2008. Ethnotaxonomical approach in the identification of useful medicinal flora of Tehsil Pindigheb (District attock) Pakistan. Ethnobotany Res. Appli, 6: 35-62.
14. Ibrar, M., Hussain, F. and Sultan, A. 2007. Ethnobotanical studies on plant resources of ranyal hills, district Shangla, Pakistan. Pak. J. Bot., 39(2): 329-337.
15. Hooshidari, F. 2009. Medicinal plants of Kordestan Province. Iranian Journal of

دارند که اغلب این گونه‌های در خطر انقراض متعلق به ناحیه ایران - تورانی می‌باشند، از این تعداد گونه، گونه‌هایی نظیر، بن سرخ، تره کوهی، چویل، جاشیر، کاکوتی، آویشن و آب اندول به علت استفاده بی‌رویه به‌شدت در خطر انقراض قرار دارند، همچنین گونه‌هایی مانند بلوط، آنگوزه، موسیر، ارژن، بومادران، شقایق، چای کوهی و... به نسبت کمتری در خطر انقراض قرار دارند.

نتیجه‌گیری نهایی

نتایج این تحقیق و پژوهش علمی، می‌تواند زمینه مناسبی را برای استفاده بهتر و علمی‌تر از گیاهان دارویی استان خوزستان به‌ویژه گیاهان بومی که تاکنون در منابع فلور خوزستان ذکر نشده‌اند و در این تحقیق گزارش شده‌اند برای تولید فرآورده‌هایی با اثر بخشی بیشتر و مضرات کمتر، فراهم کند. همچنین توسعه طرح اشتغال زایی بر مبنای کشت و توسعه گیاهان دارویی سازگار با مناطق اکولوژیکی منطقه، می‌تواند منجر به ارایه راهکارهای مناسب برای حفظ خزانه ژنتیکی گیاهی باشد. از سویی معرفی گونه‌های بومی و بازاریابی آنها از مسائلی است که باید مورد توجه قرار گیرد. نتایج بدست آمده می‌تواند یک منبع اطلاعاتی مهم در زمینه‌های مختلف از قبیل اجرای طرح‌های تحقیقاتی مهم در رابطه با کاشت گیاهان دارویی در سطح وسیع، حفظ گونه‌های در خطر انقراض، بازار یابی و فروش گیاهان دارویی مفید باشد.

منابع

1. Ahmadi, S., Babakhalv, P., and Karimifar, M.A. 2009. Medicinal Plants of Lorestan Province. Yafteh. 11(85):45-56. (In Persian).
2. Akbariniya, A. 2001. Collection and Identification of Medicinal plants of Qazvin Province. The Journal of Qazvin Univ. of Med. Sc. 18(2): 31-35. (In Persian).

- Medicinal and Aromatic Plants. 25(1): 90-103 (In Persian).
16. Iranmanesh, M., Najafi, Sh., and Yusuf, M. 2010. Studies on Ethnobotany of important medicinal plants in Sistan region. *Herbal medicines*. 2:61-68. (In Persian).
 17. Kalvandi, R. 2007. Identification of Medicinal plants of Hamedan Province. *Iranian journal of Medicinal and Aromatic Plants*. 23(3):350-374. (In Persian).
 18. Khan, S.M., Page, S., Ahmad, H., Shaheen, H., Ullah, Z., Ahmad, M., Harper, D.M. 2013. Medicinal flora and ethnoecological knowledge in the Naran Valley, Western Himalaya, Pakistan. *Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine*. 9(4):1-13.
 19. Koduru, S., Grierson, D. S. and Afolayan, A. J. 2007. Ethnobotanical information of medicinal plants used for treatment of cancer in the Eastern Cape province, South Africa. *Current Science*. 92(7):906-908.
 20. Mirdavoodi, H.R. 2008. Identification of Medicinal plants of Markazi Province. *Iranian Journal of Medicinal and Aromatic Plants*. 23(4):544-559. (In Persian).
 21. Mosaddegh, M., Naghibi, F., Moazzeni, H., and Pirani, A. 2012. Ethnobotanical survey of herbal remedies traditionally used in Kohghiluyeh va Boyer Ahmad province of Iran. *Journal of Ethnopharmacology*. 141:80-95.
 22. Moshi. M.J., Otieno, D.F., and Weisheit, A. 2012. Ethno medicine of the Kagera Region, north western Tanzania. Part 3: plants used in traditional medicine in Kikuku village, Muleba District. *Journal of Ethno biology and thnomedicine*. 8(14): 2-11.
 23. Mousavi, A. 2004. Medicinal plants of Zanjan Province. *Iranian Journal of Medicinal and Aromatic Plants*. 20(3):345-368. (In Persian).
 24. Mozaffarian V. 2003. Trees and shrubs of Iran. Farhang Moaser Publishing. Tehran, Iran 720 pp. (In Persian)
 25. Mozaffarian, V. 1998. Flora of Khuzestan. Farhang Moaser publication, Tehran, 320 p. (In Persian).
 26. Mozaffarian, V. 2007. A dictionary of Iranian plant names. Farhang Moaser Publishers. Tehran. Iran. 310p (In Persian).
 27. Niknejad, Y., Rezaee, M. B., and Zakerimehr M. R. 2014. Florestic investigation, life form, and distribution of medicinal plants species in Rineh area Amol. *Eco-phytochemical Journal of Medicinal Plants*. 1(4):32-43 (In Persian).
 28. Raunkiaer, C. 1934. Life forms of plants. Oxford, University press. 621p.
 29. Rechinger, K.H. 1963-2010. Flora Iranica. nos: 1-178. Akademische Drucku. Verlagsanstalt, Graz. Austria, Vol. 1-174.
 30. Sajjadi, A., Batooli, H., and Ghanbari, A. 2011. Collect and review a selection of plants in Kashan city. *Journal of Traditional Medicine in Islam and Iran*. 2(1):36-29. (In Persian).
 31. Salehi Sormaghi, M.H. 2009. Medicinal plants and Herbal medicine. The cultural institute of nutrition and health press. Tehran. Iran. Vol. 1, chap. 1. (In Persian).
 32. Shirinkalam, P., Gholami Saman, P., Porkareh, M., Shakouri, M. 2011. Estimating the economic value of medicinal plants: A Case Study in Khuzestan province, Southwest of Iran. *Scholars Research Library. Annals of Biological Research*. 2(2): 514-518. (In Persian).
 33. Silva, N., and Fernandes Júnior A. 2010. Biological properties of medicinal plants: a review of their antimicrobial activity. *The Journal of Venomous Animals and Toxins including Tropical Diseases*, 16(3):402-41.
 34. Soltanipour, M.A. 2001. Medicinal plants of Hormozgan province. *Iranian journal of Medicinal and Aromatic Plants*. 8: 63-90.
 35. Taghipour, Sh., Hasanzade, M., Hosseini Serghin, S. 2011. Identified of flora, life form and geographical distribution of plants in the Alaa and Rudzard region (Khuzestan province). *Taxonomy and Biosystematics journal*. 9:15-30. (In Persian).